

ISTORICUL CERCETĂRILOR PALEOLITICE DIN MOLDOVA

*ALEXANDRU PĂUNESCU
(PRELUAT DUPĂ „INTERNET” 2003)*

Primele cercetări, începute în ultimele decenii ale secolului XIX și continuate mai intens la începutul secolului XX privind Cuaternarul și fauna pleistogenă, le datorăm unor iluștri geologi și paleontologi. Dintre aceștia, amintim pe Grigore Ștefănescu, Ion Simionescu, Romulus Sevastos, P. Enculescu și Em. Protopopescu-Pache.

De fapt, prima notiță științifică referitoare la partea ținutului Dorohoiului aparține marelui invitat în științele agricole Ion Ionescu de la Brad (1818-1891), care în 1886 face prima prezentare a unui profil de la Stânca-Ivancăuți.

Aceste investigații au dus în unele cazuri și la descoperirea primelor piese din silex pe teritoriul la care ne referim. Astfel, prima semnalare o datorăm lui Grigoriu Ștefănescu (1836-1911), care în 1885 găsea pe teritoriul satului Mitoc (jud. Botoșani) cu ocazia unor cercetări efectuate în depozitele loessice de pe Prut, câteva obiecte litice. Referindu-se la lucrările din campania anului 1885 el scria următoarele: "Pe malul Prutului la Mitoc am găsit la mai bine de doi metri de la suprafață mai multe silexuri lucrate, indicele unei stațiuni preistorice."

S-a considerat, până nu demult, că această așezare, identificată cu cea din punctul „La Pichetul vechi” (aflat la circa 1 km de satul Mitoc), ar fi reprezentat prima descoperire paleolitică din România. Din păcate însă ea constituie, așa cum am mai spus, prima semnalare paleolitică din Moldova, căci primele descoperiri de piese paleolitice, asociate cu defense de mamut s-au făcut în Transilvania cu aproape un deceniu mai înainte.

După 13 ani de la descoperirea lui Grigoriu Ștefănescu, Ion Simionescu (1873-1844), găsea în 1898 pe teritoriul aceluiași sat, Mitoc (fără a mai preciza punctul), piese de silex prelucrate, printre care și un frumos percutor lucrat pe un nucleu cilindric cu fațete regulate(fig. 3). În legătură cu aceste obiecte el scria în 1920: „...cremenele servea oamenilor preistorici din acele locuri la facerea de arme și unelte

casnice, deoarece și prof. Gr. Ștefănescu și eu, am găsit la Mitoc bucăți cioplite și rotunjite”.

În primele două decenii ale secolului nostru, cercetările din Moldova, privind fauna pleistocenă, cronologia Cuaternarului și chiar unele semnalări referitoare la industria litică a paleoliticului, încep a se intensifica.

Astfel, în 1903, apare studiul lui Romulus Sevatos asupra faunei pleistocene din Moldova, iar în 1906, tot el, publica prima cronologie detaliată a Cuaternarului din această provincie, folosind pentru studiul depozitelor, metoda stratigrafică-paleontologică. Câțiva ani mai târziu, alți doi geologi și pedologi, P. Enculescu (în 1908) și Emil Protopopescu-Pache (1912), au găsit cu ocazia unor cercetări agrogeologice câteva piese de silex preistorice în împrejurimile peșterii Stânca-Ripiceni, mai precis în punctul Ripiceni-Izvor, unde în anul 1902 se semnalaseră, așa cum am arătat, resturi de faună fosilă.

Cu descoperirile acestor învățați putem spune că se încheie prima etapă, de altfel destul de firavă, a cercetării paleoliticului din teritoriul cuprins între Carpați și Prut.

Cea de-a doua etapă a acestor cercetări, care începe imediat după sfârșitul primului război mondial este legată cu precădere, de figura lui Nicolae N. Moroșan (1902-1944), om de vastă cultură, deopotrivă arheolog, paleontolog și geolog. Astfel, în 1919 el face primele investigații în depunerile loessice din stațiunea Ripiceni-Izvor, descoperind un os de mamut, iar în 1925 găsește tot aici, obiecte litice pe care le atribuie paleoliticului superior. În anii 1925-1926 executa săpături în peștera Stânca-Ripiceni (unde în 1924 obținuse primele indicii privind existența unor resturi de faună fosilă), atribuind materialului litic recoltat aurignacianului. Rezultatul cercetărilor de aici a constituit obiectul unui scurt articol publicat împreună cu profesorul Ion Simionescu, în 1926. Astfel, articolul reprezenta cea dintâi lucrare în care se susține pe bază științifică existența paleoliticului în Moldova (Ion Simionescu, N.N. Moroșan, Une station aurignacienne en Moldavie, în BSSAR, X-e anée, XII, București, 1926, 3, p.59-64). În anul 1927 semnalează la Ghireni, Mitoc, Serpenita, Liveni și Bold o serie de așezări pe care le atribuie paleoliticului superior. Un an mai târziu (1928) descoperă în stațiunea de la Ripiceni-Izvor obiecte litice mustehene, iar în anii 1929-1930 executa sondaje în această așezare. În perioada 1930-1932 face interesante observații asupra Pleistocenului din nord-estul Moldovei având la bază cercetarea teraselor Prutului, subliniind totodată că, pentru studierea depozitelor cuaternale este nevoie să se aplice metoda mixtă stratigrafico-paleontologică la care trebuie să se adauge și metoda arheologică. Nicolae N. Moroșan a identificat prin intense și minuțioase cercetări de teren, pe malul drept al Prutului mijlociu, între Mitoc și Ștefănești, un mare număr de puncte paleolitice. Toate aceste puncte se găsesc publicate și prezentate la un înalt nivel științific în cunoscuta lucrare de sinteză „Le Pleistocene et

le Paleolithique de la Roumanie du Nord-Est”, apărută în 1938 (text predat la tipar în iulie 1933).

În concluzie, putem afirma că, prin numeroasele sale investigații de teren privind regiunea de nord-est a Nistului, cuprinzând teritoriile fostelor județe: Bălți, Soroca, Hotin, Dorohoi, Botoșani, Iași) precum și prin studiile referitoare la aceste descoperiri, N.N. Moroșan poate fi considerat pe drept cuvânt, întemeietorul cercetării complexe moderne a paleoliticului din țara noastră și precursorul studiilor interdisciplinare de la noi în domeniul preistoriei. Timp de aproape două decenii, el a dominat cercetarea paleoliticului de la est de Carpați.

În acea vreme, un alt pasionat cercetător Cezar Enric Ambrojevici (1900-1954), conferențiar la catedra de paleontologie și preistoria Cuaternarului a Facultății de Științe din Cernăuți, efectuează în calitate de delegat al Muzeului Național de Antichități, între 1923-1940, numeroase cercetări în unele așezări paleolitice și neolitice. La unele dintre aceste cercetări a participat și prof. Radu Popovici (1902-1970), specialist în anatomie vegetală, care a realizat interesante studii bazate pe analiza cărbunilor de lemn găsite în diferite așezări paleolitice. În 1924, după afirmațiile lui M. Roska, marele paleolitician francez Henri Breuil ar fi făcut cercetări, cu ocazia vizitei sale de documentare în Transilvania și în județul Vrancea, în localitățile Colacu și Vitănești. În anii 1934 și 1936 apar două articole ale lui Etienne Patte, profesor la Facultatea de Științe din Poitiers, în urma voiajului său de studii în țara noastră din 1932. Primul, se referă la descoperirile paleolitice între care sunt amintite și cele din Moldova și Basarabia (Ripiceni-Izvor, Stânca-Ripiceni, etc), iar al doilea, reprezenta un studiu paleontologic asupra elefanților fosili din România.

În anul 1932, C.S. Nicolescu-Ploșor (1900-1968) prezenta ca teză de doctorat la universitatea din București „Paleoliticul în România”, subliniind importanța descoperirilor de la est de Carpați, realizate de N.N. Moroșan și Cezar Enric Ambrojevici.

În anul 1937 cunoscutul geograf, prof. Victor Tufescu semnala obiecte litice paleolitice la Agafton (com. Curtești, jud. Botoșani).

Cea de-a treia etapă a cercetărilor privind paleoliticul din Moldova începe la câțiva ani după sfârșitul celui de-al doilea război mondial când, Muzeul Național de Antichități reia investigațiile de teren. Aceste cercetări cunosc o deosebită dezvoltare o dată cu înființarea în 1956 a sectorului paleolitic al Muzeului Național de Antichități, devenit în același an Institutul de Arheologie, care poartă numele marelui savant Vasile Pârvan.

Acum încep să se efectueze în Moldova și în celelalte provincii numeroase săpături în aer liber și în peșteri și totodată se intensifică cercetările perigietice care au avut ca rezultat descoperirea a câtorva sute de puncte. Sectorul Paleolitic, devenit în 1963 Secție, a fost condus peste un deceniu de către prof. C.S. Nicolaescu-Ploșor.

Până la dispariția sa în 1968, acest mare arheolog a dat cercetării paleolitice de la noi un pronunțat impuls.

Datorită lui, printr-o susținută colaborare cu alte instituții (Iași, Cluj, etc.) și mai ales cu muzeele, s-au obținut rezultate deosebit de valoroase în ceea ce privește cunoașterea paleoliticului în România. Acum s-au pus bazele unei metodologii moderne de investigații ce a permis un serios început de interpretare istorică a acestei străvechi epoci, conducând la elaborarea unor interesante studii și lucrări monografice (vezi de pildă, C.S.Nicolaescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le Paleolithique de Ceahlău, în Dacia, N.S., 10, 1966, p.5-116*).

Primele descoperiri paleolitice de după al doilea război mondial le datorăm prof. Vladimir Dumitrescu (1902-1991) care în anii 1949-1950 efectuează intense săpături în așezarea cucuteniană de la Hăbășești (com. Strunga, jud. Iași). Aici au fost găsite în depunerea loessoidală de sub locuirea Cucuteni A, piese de silex patinat, care tehnico-tipologic aparțin gravetianului tot în același an, în stațiunea Glăvănești paleoliticului superior, piese refolosite apoi de către purtătorii culturii Starcevo-Criș.

În anul 1991, prof. Radu Vulpe (1899-1982) descoperă în punctul Cetățuia (identificat cu cetatea dacică Piroboridava) alte resturi osoase de faună pleistocenă cât și două piese de silex pe care C.S. Nicolaescu-Plopșor le-a atribuit din punct de vedere tipologic paleoliticul mijlociu. Un an mai târziu, s-a găsit cu ocazia săpării unor cenușare aparținând culturii Noua din punctul Valea Godinescului de la Vlădeni (com. Corlăteni, jud. Botoșani) un racloar de silex pe care C.S. Nicolaescu-Plopșor l-a încadrat tehnico-tipologic în mustertian.

În anul 1954 arheologul Dinu Marin descoperă în nisipurile de la baza terasei inferioare a Bahluiului, de la Valea Lupului (com. suburbană Reditu, municipiul Iași) un fragment de molar superior de *Coelodonta antiquitatis* și o piesă de silex (slab platinată, cu lustru și urme neaccentuate de rulare) atribuită clactonianului (premusterianului).

Ceea ce este important de subliniat este faptul că, dintre toți arheologii care s-au preocupat de teritoriul dintre Carpați și Prut, Nicolae N. Zaharia (1899-1984) a fost primul care a deschis seria cercetărilor paleolitice de teren, după anul 1950, fiind pe drept cuvânt considerat ca un mare specialist al recunoașterilor arheologice de suprafață, un adevărat deschizător de drumuri în acest domeniu. Acest neobosit geograf și arheolog a făcut, în perioada 1952-1957 și după aceea, impresionante investigații pe tot întinsul Moldovei, descoperind numeroase puncte paleolitice și unele de faună pleistocenă. În afara acestor cercetări a efectuat în cadrul unor mari colective săpături și sondaje. Astfel, în 1955 participă la săpăturile de pe terasa Dârțu de la Ceahlău, în 1956 face un sondaj în așezarea swideriană de la Poiana Scaune din Masivul Ceahlăului, în 1957 executa sondaje în stațiunea Lutărie de la Bistricioara. Tot în perioada 1956-1957, Nicolae Zaharia descoperă pe terasa a II-a Bahluiului, într-

o lutărie din satul Holboca (jud. Iași) resturile osoase ale unui mamut în jurul cărora se aflau și câteva piese de silex musteriene precum și o mandibulă de rinocer.

În aceeași ani efectuează în punctele Malu Galben și Dealul Sărăturii (Valea Izvorului) de pe teritoriul satului Mitoc (jud. Botoșani) o săpătură în colaborare cu C.S. Nicolăescu-Plopșor. În anul 1960 executa mici sondaje în așezarea tardenoasiană de la Erbiceni (jud. Iași) pe care o localizează însă pe teritoriul satului vecin, Spinoasa. În calitatea sa de șef a Sectorului paleolitic și de conducător al grupului de cercetări complexe Bicaz, C.S. Nicolăescu Plopșor a coordonat, împreună cu prof. M. Petrescu-Dâmbovița, în perioada 1955-1958, întreaga activitate a colectivului arheologic care a efectuat ample săpături în așezările paleolitice din zona cuprinsă între localitățile Bicaz și Poiana Teiului, zonă ce urma să fie acoperită de apele lacului de acumulare a hidrocentralei Bicaz. De asemenea, în anii 1956-1957 a executat săpături în colaborare cu N. Zaharia în așezările amintite de la Mitoc, iar în 1958-1960 a făcut cercetări în așezarea de la Buda-Blăgești (jud. Bacău) împreună cu V. Căpitanu, V. Ursache și C. Buzdugan.

Regretatul cercetător Florea Mogoșanu (1929-1986), a cărei moarte fulgerătoare l-a răpit prematur dintre noi, a efectuat în cadrul colectivului paleolitic din zona Ceahlău săpături la Dârțu (1956), Bofu Mic (1957-1958), și Grinties (1958). În 1961 participă la săpăturile de la Ripiceni-Izvor, iar între 1979-1984 face cercetări la Izvorul-Alb Bicaz, în colaborare cu Mihai Matei, pe atunci muzeograf la Muzeul orașenesc Bicaz.

Autorul lucrării de față a executat, începând din 1955, fie singur, fie în colaborare, săpături și sondaje în mai multe așezări paleolitice din bazinul Ceahlăului, cum ar fi: Dârțu (1955-1956, 1980 și 1982-1983), Podiș (1957-1958), Bistricioara-Lutărie (1958, 1980 și 1982-1983), Cetățica I-II (1981, 1985-1986) și Poiana Scaune-Ceahlău (1983-1986). Tot el efectuează săpături timp de două decenii (1961-1981) în marea așezare de la Ripiceni-Izvor, precum și în altele de pe valea Prutului Mijlociu aflate la nord sau la sud de localitatea Ripiceni ca: Sadoveni, Manoleasa, Iorga, Ripiceni-Valea Badelui, etc. De asemenea, face săpături la Movileni-Helesteni (1960), la Erbiceni (1960-1962 și 1980-1982), la Strachina (Stracova-Ghilia, com. Șendriceni-1966), pe baza cercetărilor de suprafață realizate de Gh. Vasiliu în anii 1964-1965, la Topile-Valea Seacă (1969), pe temeiul investigațiilor de teren efectuate de V. Mihalache, la Ghireni-Coțușca (1970), în colaborare cu V. Chirica și la Icușeni-Vorona (1978), ca urmare a cercetărilor de teren întreprinse de C. Rusu între anii 1973-1978.

Totodată este necesar să amintim că pe teritoriul județului Botoșani s-au efectuat numeroase cercetări perighetice între anii 1961-1976 de către Al. Păunescu, P. Șadurschi și V. Chirica, descoperindu-se cu această ocazie 100 de puncte paleolitice și mezolitice.

De asemenea este important să menționăm că până la data predării volumului de față, autorul a continuat investigațiile sale de teren, îndeosebi pe teritoriile județelor Suceava și Vrancea, verificând unele semnalări sesizate de muzeografi Mugur Andronic (de la Suceava) Bobi Victor și Aurora Emilia Apostu (de la Focșani) sau descoperind cu aceștia noi puncte.

Un alt cercetător al Secției Paleolitice, Măria Bitiri-Ciortescu face în 1957, în colaborare cu Lucian Roșu săpături în punctul Cetățica Ceahlău și execută o serie de sondaje sau săpături, fie singură fie în colaborare, în mai multe așezări ca: Lespezi-Girteni (1962-1965 și 1967-1969), Bardos-Bicaz Chei (1965), împreună cu Viorel Căpitanu (1977-1978, 1981, 1983), Dolhasca-Dealul Viei (1974), Pojorâta (1982-1983), iar în 1989 efectuează un sondaj împreună cu Roxana Dobrescu la Piatra - Neamț-Poiana Cireșului.

În cadrul colectivului paleolitic care lucra în Bazinul Ceahlăului au mai participat în anii 1956-1958 câțiva muzeografi de la diferite muzee din țară, cum ar fi Lucian Roșu, Elena Kovacs, regretatul Ion Stratan, iar regretata Alexandra Bolomey, în calitate de paleontolog, a participat în anul 1955, la săpăturile de pe terasa Dârțu.

Arheologul Viorel Căpitanu de la Bacău executa săpături fie singur, fie în colectiv în mai multe stațiuni din bazinul Ceahlăului (Dârțu, 1955, Cetățica V-1956-1957 precum și la Buda Blăgești-1958-1960 și Lespezi Gârteni-1962-1965, 1967-1969 împreună cu Mara Bitiri-Ciortescu. De asemenea, în anul 1968 realizează o serie de sondaje la Piatra-Neamț-Poiana Cireșului, Bicajeli-Bicaz Chei și Curteni-Oltenești (jud. Vaslui).

Regretatul arheolog Sebastian Morintz descoperă în 1958, cu ocazia unor cercetări periegetice în jurul satului Bârsești (jud. Vrancea) câteva piese de silex pe care le atribuie paleoliticului superior.

Arheologul gălățean M. Brudiu executa în perioada 1955-1957 fie singur, fie în colectiv săpături și sondaje în mai multe așezări din Bazinul Ceahlăului (Dârțu, 1955, Cetățica I-IV-1956-1957, Cremenis-Lutărie-1956).

De asemenea între anii 1968-1976 efectuează în sudul Moldovei (județele Vrancea, Vaslui, Galați) numeroase cercetări de teren, cum ar fi cele din județul Vrancea (de la Câmpuri, Straoane, mănăstirea Fitionești) precum și săpături în stațiunile: Pleșa (1968-1969), Puricani (1968-1970), Cavadinești (1969), Berești-Dealul Taberei (1969-1971), împreună cu Eugenia Păpușoi, Băneasa-punctul Fântâna lui Toader Busilă (1969), Băneasa-Fântâna Gemenii (1971), Suceveni (1971-1973), Moscu-oraș Târgu Bujor (1973) și Țepu (1976). Același arheolog face săpături în 1971 la Valea Ursului-punctele Lupoia și Dealul Arșița (jud. Neamț), în anii 1974-1977 la Crasnaleuca-Coțușca (jud. Botoșani), iar în perioada 1977-1985 efectuează cercetări de amploare în așezarea Cotu-Miculini-punctul Gârla Mare (com. Coțușca, jud. Botoșani).

În anul 1962 Marcel Dragotescu, pe atunci muzeograf la Muzeul orășenesc Bicaz, executa unele sondaje în așezarea Podiș de la Ceahlău. În 1964 face un sondaj în stațiunea Bicaz-punctul Ciungi.

În 1963 C. Scorpan, fost muzeograf la Muzeul județean de istorie și arheologie din Piatra-Neamț, efectuează un sondaj din punctul Poaia Cireșului de pe teritoriul județului Piatra-Neamț, dar rezultatele acestor cercetări au rămas inedite.

Cercetătorul ieșean Vasile Chirica participa în 1970 la săpăturile de la Ghireni și Ripiceni, conduse de autorul acestei lucrări, între 1972-1978 executa săpături la Mitoc-punctul Pârâul lui Istrati, în 1976 face un sondaj la Dolhasca- punctul Dealul Viei (jud.Suceava), pe baza descoperirilor de suprafață întreprinse între 1967-1976 de către prof. Marcel Tanasachi, iar din 1978 până în prezent se efectuează cercetări în marea stațiune Mitoc-Malul-Galben. De asemenea, în perioada 1978-1984, împreună cu prof. Marcel Tanasachi a efectuat pe teritoriul județului Iași numeroase cercetări periegetice, identificând cu această ocazie și unele așezări paleolitice și mezolitice.

În anii 1977-1978 cercetătoarea Cornelia-Magda Mantu face săpături în așezarea de la Mitoc-punctul Valea lui Stan, împreună cu cercetătorul Dan Monah (în 1978), iar în 1980 execută câteva sondaje în punctele Coasta Nucului I și II pe teritoriul satului Cucuteni (jud. Iași). Începând din anul 1971, arheologul N.Ursulescu, profesor la fostul Institut de învățământ Superior din Suceava, ca de pildă, la Pojorâta, Bogdănești, Bosanci, Huși-Preutești, Poiana Stampei etc, cercetări ce au condus la identificarea unor noi puncte paleolitice. Alte investigații de teren aparțin muzeografilor Paraschiva Victoria Batariuc (Suceava - punctul Câmpia Ciorii în 1972, Fetești-Adâncata în 1991) și Mugur Andronic (Părhăuți-Codru.Cajvana, etc. în 1987-1988).

În ceea ce privește resturile faunistice pleistocene descoperite în spațiul cuprins între Carpați și Prut -în afara celor găsite în stațiunile citate - acestea reprezintă, ca de obicei, descoperiri întâmplătoare. Ele au fost în bună parte semnalate și discutate de geologi, geomorfologi, paleontologi precum: Sava Athanasiu, D.M. Preda, Ion Atanasiu, M. David, V. Băcăuanu, I. Donisa, V. Sficlea, I. Hârjoabă, N. Macarovici, Ion Sârcu, I. Gugiuman, Al. Obreja, Gr. Posea, T. Bandrabur, P. Giurgea, A. Saraiman, Leonid Apostol, Corina Ignat, Corneliu Eufrașin și alții.